

Adapteerumisjutud Austraalia eestlaste näitel¹

Mare Kõiva

Teesid: Käsitlen artiklis Teise maailmasõja järel Austraaliasse saabunud eestlaste adaptatsioonilugusid. Eeldan, et kohanemine sõltub riigi migratsioonipoliitikast, tugiisikute olemasolust, isiklikest valikutest ja isiksuseomadustest ning õppimisvõimest. Jutustustest ilmneb, et eri aegadel saabujatel on tulnud kohanda isesugustes tingimustes, teha vastavalt muutusi endas, oma seisukohtades ja füüsilises ruumis. Pikematest narratiiviahelatest on valitud saabumist ja uude keskkonda adapteerumise viise iseloomustavad segmendid, eraldi on vaadeldud keelekasutuse küsimust ja üksikuid kombestikuseikasid.

Märksõnad: adaptatsioon, Austraalia eestlased, keel, migratsioon

Sissejuhatus

Svetlana M. Kingi ja tema kaasautorite väitel oli 2007. aastal maailmas 32,9 miljonit pagulast, kellest alates Teisest maailmasõjast on 700 000 vastu võtnud Austraalia (King & Welch & Owen 2010: 61). Rohkem kui 360 000 pagulast saabus Teise maailmasõja järel (Hugo 2001), mis osutab, et ka hilisem pagulasränne on olnud arvestatav. Austraalia lähimaade hulka kuuluvad maailma suurima populatsiooniga riigid India, Hiina ja rahvaarvult neljandal kohal paiknev Indoneesia, Austraaliast suurema populatsiooniga on veel Malaisia (Tirtosudarmo 2000). Samas iseloomustab viimaste sajandite migratsioonipoliitikat radikaalne valge rassi, ennekõike briti päritolu sisserändajate eelistamine ja ranged piirangud lähimaade sisserändajate suhtes, keda on korduvalt ka välja saadetud. Poliitiline suund muutus alles 20. sajandi viimastel kümnenditel. Olen Austraalia migratsioonipoliitikat lähemalt iseloomustanud varasemates käsitlustes (Kõiva 2010, 2008, 2007), mistõttu kordan siin vaid mõned faktid, et tuua esile erinevate rändeperioodide vältel saabunud eestlaste teatava määrani ettemääratud võimalused uuel asukohamaal kohanemiseks ja eduks. Ehkki 19. ja 20. sajandil olid eelisolukorras britid, said eestlased valgete ümberasujatena

uuel maal palju paremad majanduslikud võimalused ja suuremad demokraatlikud õigused, kui neil olid kodumaal. Teise maailmasõja eelne asurkond (farmetid, kaevurid, ehitajad, kaupmehed) pani aluse seltsielule ja oma meediale. Teise maailmasõja järgset aega iseloomustab Austraalia valitsuse otsus suurendada elanike arvu ja arendada Inglismaast sõltumatut majandustegevust. Kuna briti immigrandide arv ei rahuldanud demograafilisi ega majanduslikke vajadusi, langes valik balti ja slaavi sõjapagulastele, kes sobisid uusasukateks rassiliselt ja antikommunistlike vaadete poolest. Immigratsiooniminister Arthur Calwelli avaliku lubaduse kohaselt pidi kümne briti immigrandi kohta saabuma üks muulane. Aastatel 1947–1951 saabus Austraaliasse 180 000 idaeurooplast, mis moodustas 37% kogu tollasest immigratsioonist. Arvukam samaaegne ränne saabus Saksamaalt, Hollandist ja Skandinaaviast (Vasta 2005: 8). Inglismaalt ja Põhja-Euroopast saabujatel oli õigus tulla koos perekonnaga, ning nad said austraallastega võrdsed õigused tööjõuturul ja sotsiaalses süsteemis. Ida- ja lõunaeurooplastel oli vähem õigusi, näiteks perekonna kaasatulemine ei olnud automaatne õigus, sageli suunati saabujad vähesoovitud töökohtadele ja nendega käituti kui alamklassiga (Collins 1991; Collins & Henry 1993).

Eestlased saabusid Teise maailmasõja järel Austraaliasse kolmel viisil. Enamasti reisiti Austraaliasse põgenikelaagrite värbamiskomisjonilt saadud kaheaastase ametiühingute tööloaga, mis tagas kvalifikatsiooninõueteta töökoha ja välistas konkurentsi kohalike töölistega. Töötati haiglates ja farmides, tehastes, immigrante suunati nt Snowy Riveri tammide ja elektrijaamade rajamisele ning kaevandustesse, samuti appi infrastruktuuri loomisele (Lever-Tracy & Quinlan 1988).

Osa eestlasi saabus Eesti Abistamise Komitee kaudu saadud kutsete ja garantiikirjadega. Neile korraldati varem saabunud eestlaste poolt vastuvõtt ja majutus, abistati esialgse töö- ja elukoha leidmisel. Seesugused kontaktid vähendasid ümberasumise riske, saabujaid varustati vajalike juriidiliste ja taustateadmistega paremaks hakkamasaamiseks uutes oludes. Alustati siiski samuti tagasihoidlikes oludes.

Oli ka neid, kes naasid sõja ajal või järel vanematekoju, ja nende käekäik oli kõige hõlpsam, sest jätkati vanemate rajatud aluselt ja oldi "kohalikud". Märkigem, et Austraaliat on iseloomustatud maana, kust noorte eestlaste väljaränne oli läbi kümnendite suurem kui sisseränne (Lindsaar 1961), erandiks sõja järel saabujad.

Austraalia eestlaste rahvusrühm ei ela geograafiliselt homogeenselt, vaid asub üksikperedena paljurahvuselises naabruses ja lähemate rahvusaaslasteni on arvestatav vahemaa. Erandi moodustasid varem rajatud külad, eriti Thirlmere eesti küla Sydney läheduses, kus saab tänaseni emakeeles igapäevaselt suhelda erinevates olukordades ja asutuses (klubi, kohvik, huviringid,

söökla või haigla). Eestlaste olukorra muudab eriliseks rahvakillu väiksus ja hajutatus. Nende saatused on teatava määraneni võrreldavad sama kategooria alla kuulunud samaaegsete Malta, Itaalia ja Kreeka ümberasujatega, kuid eristab asjaolu, et need rahvused asustasid reeglina lähedase (tihti maa)piirkonna. Sotsiaalse kohesiooni tekkimise oluline eeldus on kommunikatsioon lähemate naabritega, mis lõuna-eurooplastel oli ühisterritooriumi tõttu kergem (nende kultuurilisest käitumisest vt nt Jordan & Krivokapic-Skoko & Collins 2009). Hajali elavad eestlased liitis ühisesse kultuuri- ja sotsiaalsesse võrgustikku Eesti Maja ja oma meedia. Eesti Majad on ehitatud väljarännanute põlvkondade ühistööna ning need koondavad kultuuri- ja spordiseltse, samuti üliõpilaskorporatsioone. Seal toimusid ja toimuvad olulised kogukondlikud pidustused ja tähistatakse ühiselt rahvuslikke tähtpäevi. Eesti Majadega on seotud keeleõpe, seal on hoiul kroonikad ja miniarhiivid, Sydneys diasporaa suur arhiiv. Rahvuslikult sisustatud ühisruum kajastab kogukonna püüdlusi, mõjutab privaatruumide kujundamise harjumusi ja esitleb visuaalseid etnilisi markeerijaid (vt Kõiva 2008). On aga selge, et nendesse keskustesse käimine on ajamahukas, sest vahemaad on suured.

Adapteerumisprotsessi jälgimiseks pakuvad unikaalse võimaluse inimeste kirjalikud eluloojutustused, päevikud ja kirjavahetused, aga ka suulised vestlused ja intervjuud, mille puhul on ajendid ja motivatsioonid isegi paremini jälgitavad. Kuna identiteedi loomist ja taasloomist saadavad hinnangute ja üldistustega täiendatud narratiivid, mis Eric Mankowski ja Julian Rappaporti järgi moodustavad mälu, teadmiste ja kommunikatsiooni peamise konstituendi, on adapteerumisprotsessi jälgitud narratiivide vahendusel. Jutustusi saab kasutada, mõistmaks personaalset ja sotsiaalset identiteeti, samuti on võimalik jälgida, kuidas jutustamine on kaasatud mälestustele ning isiklike ja sotsiaalsete teadmiste vormidele raamistust looma ja neid edasi kandma (Mankowski & Rappaport 2000). Uurimisainesena vahendavad narratiivid eeskätt isiklike kogemusi (*lived experiences*) ja on olemuselt lähedased suulistele eluloojutustustele, folkloristlikele isikujuttudele ning kasutavad traditsiooniliste jutuliikide vormi ja sisu. Igal juhul avavad narratiivid kogukonna ja sinna kuuluvate inimeste kujunemis- ja muutumisloo, aitavad mõista toimunud sotsiaalseid protsesse ja nende raames toimunud individuaalseid valikuid, nad talletavad suhteid ja esitavad fakte kirjutamata ajaloost. Kahtlemata pole jutustused pelgalt faktikogumid, vaid on oma ühtsuses oluline allikas ümberasujate muutuva füüsilise ja kognitiivse ruumi, elamis- ja suhtlemispaiga iseloomustamiseks. Nad kajastavad ühtaegu sihtkohamaa muutumisprotsesse ja loomulikult inimeste panust sellesse.

Teoreetilisi lähenemisi

John W. Berry (1997) klassikaline uurimus eristab asukohavahetuse puhul dominantsete ja mittedominantsete kultuuride vastasmõjutused, tuues esile erinevad kohanemise perioodid: akulturatsiooni (kultuurivahetus, mis toimub pärast oma kultuuriliste kontaktrühmadega seose kaotamist), integratsiooni, assimilatsiooni, separeerumise ja marginaliseerumise, mis kõik on seotud adapteerumisprotsessiga. Eestlased esindavad mittedominantset rühma, mille suurus on küündinud maksimaalselt 6000 inimeseni, mis vastab Eestis väikese linna või asula rahvaarvule. Tuginen uurimuses kultuuridevahelise integreeriva kommunikatsiooni teooriale, mis käsitleb uude keskkonda sattunud inimestega toimuvaid muutusi (Kim), migratsiooniuurimustele (Berry, Vertovec, Cohen jt) ja narratiiviuurimustele (Labov, Kõiva).

Mitmed uurijad osutavad, et tihedamad seosed oma kultuuriga aitavad inimestel uues riigis psühholoogiliselt ja sotsiaalselt paremini kohaneda. Etnilises kogukonnas osalemine ja tugev etniline identifikatsioon on positiivse tagasimõjuga nii enesetundele kui üldisele heaolule (Gudykunst & Kim 1997; Kim 2001; Sonn 2002; Vertovec 2011; Jordan & Krivokapic-Skoko & Collins 2009 jt). Väidetavalt tagab vastuvõtva kultuuriga kohanemine ja samas oma kultuuriga jätkamine parima tervisliku seisundi (Sonn 2002).

Austraaliasse asumine tähendas isikliku elu ülesehitamist ja eelkõige kohanemist olukorraga, kus muuhulgas tuli oma harjumuspärane kultuuriline ja sotsiaalne süsteem uues keskkonnas üles ehitada. Eestlaste puhul tähendas see varasemate ümberasujate loodud kogukonna ja sotsiaalsete süsteemide täiendamist, kopeerides kodumaa, hiljem ka teiste diasporaa kogukondade mudeleid. Sotsiaalne tugisüsteem etnilise kogukonna näol on oluline näiteks stressi maandamisel, kuna hõive oma kogukonnas tagab mitmekülgse toetuse: sotsiaalsesse kogukonda integreerituse, identiteedi ja sotsiaalsed rollid ning on selle kõige kaudu ühtlasi stressirohkete sündmuste ja kogemuste maandamisvõimalus. Samuti on ümberasujatel võimalik katta etnilises kogukonnas oma psühholoogilisi ja vaimseid vajadusi, mis vastuvõtval maal muus keskkonnas ei pruugi õnnestuda (Cohen & Wills 1985). Eestlased said oma kogukonnas suhelda sugulaste ja sama keele kõnelejatega, samade eetiliste väärtuste kandjatega. Emakeeles suhtlemine tagas head eneseväljendus-, kuid ka loomevõimalused, majanduslike ja kultuuriliste edusammude puhul saadi tunnustavat tagasisidet. Uues ingliskeelses keskkonnas saanuks Teise maailmasõja järel ümberasujatest ennast väljaspool etnilist kogukonda teostada vähesed. Keele- oskuse kõrval piirasid võimalusi kehvad majandusolud ning asjaolu, et eelnevat haridust ei tunnustatud.

Young Yun Kimi (2001) teoreetilise raamistuse kohaselt on kolmeastmelise adapteerumisprotsessi viimane faas psühholoogiline kasvamine. Adapteerumisprotsessis tuleb kohaneda töö ja keskkonnaga ning suhelda vastuvõtva rahvusega, mis on otseseostes inimeste isiklike omadustega. Erinevad uurijad on tõstnud esile rea faktoreid, alates isiksuse eneseorientatsiooni oskustest, mis tähendab esmajärjekorras usku endasse. See aitab saada hakkama võõras ümbruses. Eduks olulised on veel stressi alandamise ja oma tehnilise kompetentsi rakendamise oskus. Teine osa faktoreid on seotud oskusega lävida vastuvõtva rahvusega, suutlikkusega arendada erinevaid suhteid ja olla üldiselt suhtlemisaldis. Kolmas kategooria on seotud kognitiivsete oskustega, mis aitavad indiviidil luua õige kujutluse vastuvõtvast keskkonnast ja muuta sellega seotu endale tähenduslikuks kogemuseks (Black & Mendenhall & Oddou 1991).

Kuna Y. Y. Kim jt on rõhutanud kohanemise olulise eeldusena õppimist, treeninguid ja valmistumist elukohavahetuseks, siis käesoleva artikli seisukohalt on oluline, et enamik intervjueeritute oli üle viie aasta Teise maailmasõja jooksul ja järel elanud pidevas elukoha ja keskkonna vahetuses, läbinud keeleõppe või tehnilisi oskusi täiendavaid kursusi. Paljude lastena saabunute koolitee algas ja kulges erinevates Euroopa riikides, õpiti erinevates keeltes ja üksnes osa oli saanud õppida (nt Saksa põgenikelaagrites ja Rootsis) eesti koolis või täienduskoolis. See märgib, et nad olid häälestatud uute keele- ja kultuuridomeenide omandamiseks etnilise tausta kõrvale.

Kuna kasutan suuliselt esitatud jutustusi, tundus otstarbekas käsitleda neid kui narratiivide ahelaid (osaliselt järjestatud narratiivsete juhtumite võrgustik, millel on ühine tegelane ja mille narratiivne sündmus ja osavõtjate korteež esindab tüüpsündmusi ja tendentse (Chambers & Jurafsky 2008), tüüpsündmuste filtreerimist (valik, saabumine, uue keskkonnaga kokkupuuted, kohanemine)). Mõnevõrra sarnaneb see ka isiklike kogemusjuttude (isikujuttude) uurija William Labovi mudeliga, kelle arvates on narratiiviahela iga narratiiv konstrueeritud kõige jutustamistväärimast sündmusest: see tähendab, et sündmus on üldine ja tal on kõige laiemad järelmid osavõtjate turvalisuse ja heaolu suhtes. See on ka pöördvõrdelises suhtes jutustamis- ja usaldusväärusega, mis on folkloorsete fiktsionaalsete ja mittefiktsionaalsete lugude olulised tunnused. "Narratiivi kontrueerimise rekursiivne reegel loob narratiiviahela, skeleti sündmustest, mis on lingitud kausaalsete suhete alusel" (Labov 2004). Narratiivide ahel sobib iseloomustama ka austraaliaeestlaste lugusid (vrd Kõiva 2010). Need on tõsielujutud, mis sisaldavad vahel ka rahvusvaheliselt tuntud juttude elemente ja motiive, laiemalt levinud uskumusi ja eelarvamusi ning ühes elus juhtunu on teisaldatav teise isiku loo osaks. Analüüsi lihtsustamiseks märgendasin stereotüüpsed tunnuslood ja motiivid, mille hulgast valisin artiklis analüüsimiseks sagedasemad motiivid, samast valikust pärinevad näitetekstid.

Ainestiku iseloomustus

Artikkel tugineb 2001. aastal Uus-Lõuna-Walesis ja Victoria osariigis tehtud intervjuudele (informantide nimed pole avatud, vaid on esitatud nende elukoht ja sugu). Sherna Berger Gluck viitab asjaolule, et representatsioonid muutuvad sõltuvalt isiklikest arengutest, samuti sõltuvad need muutuvast sotsiaalpoliitilisest kontekstist, milles intervjuerimine toimub (Gluck 2008: 120 jj). Küsitlemisajaks oli viimasest suuremast eestlaste migratsioonist möödunud umbkaudu pool sajandit, kodumaa taasiseseisvumisest umbes kümme aastat ning paarkümmend aastat oli kestnud Austraalias kultuurilise ja rahvusliku mitmekesisuse tunnustamine, mis tõi kaasa olulisi muutusi kultuuridiskussustes. Suuremad muutused olid kestnud piisavalt pikalt, et kujuneksid välja uued käitumismudelid ja oleksid tehtud ümberhindamised.

Suulise avatud struktuuriga intervjuu alguses paluti meenutada elu Eestis, sealt lahkumist, eluolu esimestes peatuspaikades, teekonda Austraaliasse, esmamuljeid kohale jõudmise järel ja kohanemist. Selles pooles võis jutustaja vabalt rääkida, signaliseerisin tähelepanuga kuulamisest, kuid esitasin vähe täpsustavaid küsimusi, et narratiivi kulgemist minimaalselt häirida. Järgnevalt täpsustasin eesti tähtpäevade pühitsemist, osalemist eestlaskonna tegevustes, samuti suhtlemist kodumaaga nõukogude ja iseseisvunud Eesti ajal.

Intervjuueritavad valisin lumepallimeetodil, kuid valikute juures abistasid ja mind tutvustasid kohalikele eestlastele kogukonna pikaajalsed liikmed Glory Toom (etnograafiaringi juhataja), Tiiu ja Inno Salasoo (Sydney Eesti Maja aktiivsed liikmed), Thirlmeres järgnesid intervjuud saaliesinemisele, lisaks lumepallimeetodil liikumisele juhendasid Tiiu Salasoo ja Valdemar Vilder.

Suhtlemist lihtsustas, et jutustajatel oli osa probleeme läbi mõeldud ja enda jaoks sõnastatud, kuna diasporaa eestlaskonnas levinud tava kohaselt olid mitmed kirjutanud järeltulijatele mälestuseks oma eluloo. Sydney Eesti Maja juures tegutsev entusiastide rühm oli kümne aasta jooksul jäädvustanud videolindile kogukonna vanemate liikmete elulugusid eesti, hiljem juba inglise keeles. Mõjutajaks oli ka Tartus Ruth Hinrikuse käivitatud elugude kogumise aktsioon, nii et mitmed olid kaalunud oma loo saatmist Eesti Kultuuriloolisele Arhiivile. Kõik see oli inimesi ette valmistanud jutustama elu keerdkäikudest ja väljapaistvatest sündmustest. Peagi selgus, et mitmed seigad põgenemisest ja kodu ülesehitamisest kuulusid isiklikku teadmisse, mida polnud kunagi kogukonnas laiemalt arutatud.

Intervjuueritud kuulusid erinevatesse migratsioonilainetesse, kuid enim kohtusime Teise maailmasõja põgenike ja nende järeltulijatega, kelle narratiivid jäid käesoleva artikli kirjutamisel aluseks. Enamasti oli tegemist toona noorte

täiskasvanutena või (teismeliseeas) lastena koos vanema(te)ga Austraaliasse saabujatega.

Kohanemismarratiivid – ümberasumine ja esmane kohanemine

Eestist lahkumine toimus eri aegadel, osalt sunniviisiliselt (sakslased viisid taganedes laevadega Sõrvest jm elanikud kaasa), pageti vabatahtlikult küüditamiskartuses, kuna perekonna või suguvõsa liikmeid oli enne sõda venelaste poolt sunddeporteeritud, põgenemise põhjuseks võis olla ahelmigratsioon (mindi kaasa lahkuva perekonna või abikaasaga), pageti ameti tõttu (sõjaväelased, politseinikud jt), aga ka seiklushimust. Samuti rändasid edasi vabatahtlikuna Saksamaal tööl käijad – otsuste ja elulooeikade palett on äärmiselt kirev.

Austraalia valimine asukohamaaks toimus samuti erinevatel põhjustel. Praktiliste kaalutluste kõrval prevaleeris pooleldi sunniviisiline valik, näiteks kui asüüli paluja ei vastanud Kanada või USA komisjoni nõuetele, kui tegemist oli liiga eakate ümberasujatega, vanematega või koguni vanavanematega, keda vastuvõtivate maade komisjonid üldse ei soovinud näha. Austraalia ja Lõuna-Ameerika valiti näiteks kauguse tõttu sõdaderohkest ja ebastabiilsest Euroopast.

Meil ka üksipäev tuldi laagrisse, et võite kuskile..., kus sa tahad minna. Mina ütisin, et kõige kaugemale! See oli Austraalia ja Austraalia võttis üksikuid mehi ainult metsa tööle ja nii. Lihtsalt toodi meid töölisena ilma rahata sinna, pandi kaheks aastaks metsa tööle.

Väga kuiv ja üldse mitte midagi ei olnud ehitatud sõjast kuni peaaegu selle ajani. Ta oli võrdlemisi mahaajänd siis (Sydney, mees 10).

Sõiduvalikuid arutati omavahel, nõu saadi veel kirja teel ja väliseesti perioodikast, kus kirjeldati tulevaste asukohamaade tingimusi ja töösaamise lootusi (nt Väliseestlase kalender Tähhik 1946, Välis-Eesti kalender-käsiraamat 1945 jm). Nii selekteeriti osalt nõuannete ja osalt oma otsustena välja sobivad ja heideti kõrvale sobimatud sihtkohad. Kuna enamik riike eelistas täisjõus odavat tööjõudu, kuid näiteks ei soovinud perekonda, rääkimata juba nimetatud vanadest pereliikmetest või liiga väikestest lastest, eriti soovimatud olid aga üksikud naised lastega ja haiged, siis mõjutas see suunavalikut, vahel ka abiellumiskiirust. See oli osa põhjustest, mis tõi Uus-Meremaa, Austraalia ja Lõuna-Ameerika valikukeskmesse. Lähiriike, eriti Soomet ja Rootsit, kardeti Venemaa läheduse ja eeldatava poliitilise mõju tõttu. Poliitiline ebastabiil-

sus, nt Peroni võimuletulek Argentinas, katkestas mõnelgi Lõuna-Ameerikasse emigreerumise plaani.

Esitan väikese valimi põhjustest, miks ühte või teise riiki ei riskitud kolida – lisaks eespool loetletule oli perekonna kooshoidmine tähtis, samuti püüti vältida komplikatsioone ja liigrasket või tervisele ohtlikku tööd.

[--] *Et lähme Austraaliasse. Sest mulle kirjutati, et Ameerikas on väga raske lapsega läbi lüüa. Et seal on lapsega väga raske läbi lüüa, siis ma otsustasin – Austraalia* (Thirlmere, naine 9).

Ja Belgia oli kole koht. Mehed kannatasid seal väga palju. Belgias. Söekaevanduses. Aga seal oli ju kole. Nad ei saand ju pärast välja enam. – Öeldi, et kopsuvähk võis kergesti tulla (Thirlmere, naine 12).

Kuna üks peamisi motiive oli sugulastega koos liikumine, samuti anti parim perekonnaga ühinemiseks (eriti sõjaväelastest mehed), siis muutusid rännuplaanid vastavalt dominantse(te) pereliikme(te) plaanidele.

Räägiti juttu väljarändamisest, kuhu minna, ja oli nüüdki väga kahtlane. Aga siis mul õde ja õmees, nemad otsustasid, said loa tulla Austraaliasse, aga mul oli ennem pakkumine Ameerika kirikutest, et me võime tulla, ma võin emaga tulla Ameerikasse, võin tulla sinna ja töötada majateenijana. Aga kuna õde otsustas, et nemad tulevad siia, no me tahtsime ka. Ma olin siis emaga. Ma abielus ei olnud veel. Et tuleme meie ka siis siia. Ja me tulime siia kui DP-d. Tähendab, meie ei pidanud midagi maksma, aga muidugi vaadati ja kontrolliti. Olime täitsa võimelised, ja tulime siia, et töötada kaks aastat nende käsutuses, ja ma töötasin siin Saint Mary's meesteülikondade vabrikus (Sydney, naine 6).

Perekonna kooshoidmise kõrval võis põhjus olla tervises, mis takistas soovitud sihtmaale minekut ja asetaski esiplaanile uued valikud. Noore perena uut sihtkohta otsinud naine meenutab oma nigela tervise tõttu Austraaliasse sattumist, kus, vaatamata igat liiki raskustele, haigus taanduski. Siinjuures kordub paljude jutustajate ühismotiiv – komisjoniliikme humaansetel põhjustel tehtud inimlik erand konkreetsele isikule. Samasuguseid erandeid ja vastutulekuid kohtab erinevatest perioodidest, nii kohapealsete ametnike kompromisse töökohta suunamisel või kohalike poolt, kes ei tõsta tüli sellest, et abikäed ei oska isegi lihtsamaid farmitoide.

Me tahtsime sellest äralõhutud Saksamaalt välja saada, peamiselt Kanaadasse. Ma juba Saksamaal abiellusin ja Kanaadasse tahtsime minna, aga minu tervis oli ikka vilets. Siis ma ei saanud. Ja siis, kui tuli Austraaliasse [--], kujutasime ette, et Austraalia on ikka soe maa

ja võib-olla ma siin saan. Mul oli õnneks terve ja tugev mees. [---] Juba Eestis olid mul kopsud haiged ja siis oligi, läbikäigulaagrist oli väga raske see läbitulek. Lätlane oli arst, kes me kopse kontrollis. Tema ütles mulle: "Kui sa oleksid minu käes Lätis, sa oleksid sanatooriumis, aga et sul on tugev ja terve mees, siis ma lasen su läbi." (Melbourne, naine 4).

Eelmistest näidetest nähtus, et Austraalia ei olnud alati esimene valik. Eelistati tuntud migratsiooniliine Kanadat ja USA-d, mida teati varasemast ja kus asus eestlasi. Austraaliast teati vähe, peamiselt õpikute vahendusel, ettekujutus mandrist oli ebamäärane. Kujutati ette lohkava loodusega sooja maad, mistõttu kuiv ja ettekujutustele mittevastav maastik jättis esmakogemusena frustreriva mulje. Oli ka neid, kellel oli ilukirjanduse vahendusel idealiseeritud ettekujutus ja kellele eksootiline asukohamaa tundus põnev. Vähe teati poliitilisest süsteemist, mida samuti pigem idealiseeriti.

Ah, kui Austraaliasse tulime? Väga hall ja mitte väga meeldiv, ma pean ütleva. Kõik need puud ja kõik paistsid nii imelikud ja hallid ja mitterohelised. Maa oli kõrbenud, sel aastal just eriti, kui me tulime. Oli täiesti nii kuiv, et lihtsalt vaod olid maa sees (Sydney, naine 11).

Isegi järjestikuste laevadega saabujate muljed võivad mõnevõrra erineda, kuid selgesti on tehtud olulisi vaeleparvestusi kliima ja eluolu kohta, samuti meenutatakse näiteks kaabude ja moekate Euroopa riietega saabumist, mis osutusid kohatuks.

Jällegi Saksamaal öeldi meile loomulikult, et Austraalia on kuum maa. No ja siis müüsimise ära kõik oma soojad riided ja paksud tekid, et nüüd tuleme troopikasse. Tulime siia aprillikuus ja saadeti sisemaale Bathursti laagrisse. Täpselt. Ja seal tuli lumi maha (Thirlmere, naine 14).

Nii. Lund meil ei tulnud, aga niisuguseid ebemeid hõljus õhus (Thirlmere, naine 13).

Meil tuli, aga ega see lumi maha ei jäänud. No aga need, kuhu nad meid saatsid, olid plekkbarakid. Ja see oli nii, et oli õudsalt külm (Thirlmere, naine 14).

Loodus- ja asustuskeskkonnaga seotud esmaehmatusi peegeldavad paljud lood, taas on toeks laiem eestlaskond, kes toetab laagris ja ka hiljem. Vajadus maksimaalselt kiiresti rajada oma kodu stimuleeris enamikku saabujatest rabelema. Tõsi oli ka see, et pettumustele vaatamata takistas lahkumist olukorra väljapääsmatus – tagasisõiduraha puudus, mujale asumisel olid pikad ooteajad.

[---] esimesed seitse aastat tahtsime siit ikka ära minna, aga me ei jõudnud nii palju raha kokku korjata ja ameeriklastel oli seitse aastat ootamise aeg kvootalusel ja siis ei saanud minna. Selle ajaga harjusime ära ja olime rahul. Ja nüüd oleme päris õnnelikud, et ei ole Ameerikas, ja ei tahakski seal olla (Thirlmere, naine 8).

Järgnevas narratiivis sõidab tütar emaga isale aasta pärast Austraaliasse järele, pettudes sügavalt uues elukohas:

Jõudsime Adelaide'i välissadamasse ja isa oli meil vastas, ja kui me rongiga jõudsime välissadamast linna, siis isa näitas niisuguse liivakünka pääl, ütles, et ma ostsin krundi ja säääl see on. Minu ema hakkas nutma, sest säääl olid ainult liivamäed.

Aga kui nüüd vaadata, on ta päris lähedal linnale, aga sel momendil ei olnud, nii et isa oli krundi ära ostnud enne, kui me tulime.

Siis ema läks tööle tekstiilvabrikusse, sest ta töötas Eestis ka tekstiilvabrikus, ja isa ehitas maja ise oma kätega ja sõprade abil (Sydney, naine 5).

Kokkuvõtavad hinnangud on positiivsed: sõidu eest ei pidanud maksma (Inglismaalt alustades oli summa sümboolne), ning ka asjaolu, et tegemist oli üksnes kaheaastase sunnitööga, millega oli võimalik hakkama saada, et selle järel jätkata paremate olude otsimist. Elustati vanad talgukombed, käidi üksteisel kordamööda abiks majaehitusel jm tööde juures. Eriti positiivne on hinnang asuda elama maakera kuklapoolele pikemas perspektiivis, võrrelduna muude diasporaa asukohamaadega, mille taustal Austraaliat peetakse turvaliseks ja arenguvõimalusi pakkuvaks. Tundub, et aastakümned uuel asukohamaal märgivad süvenevat kohanemist, üleilmsetel kokkutulekutel eristuvad Austraalia eestlased omapärase rühmana. Hinnangud esitatakse tihti aastakümneid hilisemast perspektiivist lähtudes.

Me keegi ei maksnud sõiduraha. Ainult meil oli kaheaastane töökohustus, ja nad määrasid sulle töökoha, ja kui sul see oli läbi, siis võisid ükskõik kus jälle töötama hakata. Vähemalt mul oli niimoodi. See oli vist teistel ka. Seal vahet vist ei olnud. Oli nisukene töökoht, kus inimene sai hakkama. Väga paljud said ju. Me olime piskuga rahul (Thirlmere, naine 8).

Mis ikkagi lõpuks meeldis, oli see soe kliima ja harjusime juba ära. Austraallaste peale vaatasime natukene nagu alla. Hakkasime ise omale kodusi ehitama. Ikka paremad kui nendel olid (Sydney, naine 3).

Noorematel oli rohkem võimalusi püüelda parema hariduse ja väljaõppe poole. Vanematel või perekonnaga saabujatel, isegi kui alustati varem saabunud

eestlaste abiga, tuli katsetada tundmatutes ametites. Perekonnapead pidid tihti elukoha soetamiseks ja pere abistamiseks loobuma omandatud elukutsest ning jätkama lihttööl. Intervjueeritute enamik oli kõrgharidusega, kuid nende vanemad olid sageli kaotanud oma kvalifikatsiooni esmavajadustele kuuluva te pingutuste tõttu, vähesed suutsid ennast koolitada endisega võrdväärsele positsioonile. Sellisest saatusest räägib näiteks järgmine rännakutega kvalifikatsiooni kaotamise lugu.

Isa sai Göteborgi Ülikooli. Ta kutsuti assistendiks, mis on siin maades lektor, nii et ta pidas loenguid, tegi uurimistööd. Ta tegi väga palju. Ta Eestis töötas eesti laste intelligentsi uurimisega. Ta oli oma doktori väitekirja juba valmis kirjutand, aga see jäi sinna sahtlisse, kui põgenemine tuli ja [kraad] jäi saamata kahjuks.

Igal juhul Rootsisis ta sai ülikooli juurde tööd, mis oli väga vastuvõetav talle. Aga muidugi Rootsisis oli see probleem, et mõned anti välja. Kõik olid natukene hirmul, et venelased on siiski liiga ligidal ja et ei tea, mis juhtub ja enamik nagu püüdsid kas Kanadasse või Ameerikasse saada. Aga minu onu, isa vend, tuli Austraaliasse ja siis me tulime ka järgi. Kuna me tulime siia lelle kutsel, siis me ei pidanud töölaagritest läbi käima, isa sai minna tööle. Aga siin ta ei saanud niisugust tööd, mis talle sobis. Ta ei saanud oma kvalifikatsioonidega mitte kuskile. Siin seda ala õieti ei olnud sugugi. See oli niivõrd mahajäänud sellel alal. Nii et isa töötas puusepana alguses. Ta oli päris hea sellel alal. Pärast ta töötas linnast väljas ja ainult nädalavahetusel tuli koju. Hiljem sai Sydneys tööle, aga see oli vabrikutöö ja ta siis tegi seda veidi huvitavamaks sellega, et ta katsus välja mõelda paremaid viise, kuidas seda tööd teha. Ta ütles, et ikka iga nädal kirjutab midagi. Neil oli soovitus, et mida inimesed välja mõtlesid. Temal oli alati midagi seal. Ja siis hiljem, kui tuli tööpuudus ja lasti paljusid lahti, siis tema jäeti tööle edasi. Nii et sellest oli siis ikkagi kasu. Ja sellega siis täitis oma päeva, nii et natukene huvitavamaks seda teha. Igal juhul ta kunagi ei kurnud (Sydney, naine 5).

Eespool esitatud eluloojutustused toovad esile rühmaemotsioonid, mis mõjutavad sarnase emotsionaalse kogemuse ja väljenduse kaudu rühmakogemust ning suurendavad liikmete käitumise ühtsust (Parkinson & Fischer & Manstead 2005: 123). Eenduvad ka unikaalsed psühholoogilised kogemused seoses muutuste ja uue keskkonnaga kohanemisega, kuid detailierinevustele vaatamata on jutustuste peajooned sarnased. Traumajutustus DP-laagritesse saabumisest ja kodumaalt lahkumisest on peaaegu iga elukäigu osa. Kuna jutustajatest enamik saabus Austraaliasse noore või lapsena, siis vahendatakse vanemate pettumusi, mille põhjuseks oli elustandardi langemine. Siiski varjutab kur-

buse noorte optimism ja pealehakkamine uude paika sisseelamisel. Esimesed kogemused oma elamise rajamisel sisaldavad taas stereotüüpseid motiive ja sarnaseid mälestusi, need on meeles väga eredalt koos detailide ja emotsioonidega, erinevalt hilisemate kohanemisperioodide sündmustest. Samalaadseid elustandardi langusi ja ebakindlusest tingitud segaseid tundeid on kirjeldatud 1990. aastate Serbia sõjapõgenike puhul, kelle kohanemine on isegi keerukam, ehkki süsteem pagulaste vastuvõtmiseks on paindlikum (vrd King & Welch & Owen 2010: 67 jj). Kuigi sõjajärgne vastuvõtt polnud ootuspärane – lastega peredel oli Austraaliaski keeruline leida omale elamispinda, elati peadjalad koos kodusest Eestist erinevas looduskeskkonnas –, olid saabujad oma tuleviku suhtes optimistlikult meelestatud, vaatamata esialgsele šokile ja soovile naasta harjumuspärasesse keskkonda. Looduse kõrval oli eriti traumaatiline kokkupuude suurte laagribarakkidega (sama episood on valulisemaid ka Rootsi põgenejate puhul (Kõiva 2003).

Jaa, need olid sõjaväebarakid. Ainult plekist, puuraamid hoidsid plekki koos. See oli kõik. Seal ei olnud ahjusid. Mina tulin maikuus. Siis oli veel natuke külmem. Samasse laagrisse. Siis madrats oli nii õhuke sellel raudvoodil ja madratsist tuli külm läbi, nii et need kuus villast tekki ülemises kattes ei suutnud külma ära hoida, mis alt sisse tuli. Siis lõdisesime öö otsa ja ütlesime ise, et me ei ole Eestis iial ega Saksamaal nii külmetanud kui siin kuumas Austraalias! Ja sina? (Thirlmere, naine 14).

Meie jõudsim samasse Bathursti neljapäeva hommikul kolmeteistkümnendal detsembril aastal nelikümmend üheksa. Öö läbi olime loksutanud raudteel, ainult kakssada kilomeetrit teispool Sinimägesid. Kui ma Kelso väikeasunduses välja astusin: kahel pool oli stepp. Üksikud puud, need olid tolmust hallid kui hallid. Oleks siis üks laev või omnibuss või rong olnud, kes mind tagasi oleks viinud terve perekonnaga Euroopasse, oleks kohe selle peale astunud kah.

Jõudsin laagrisse, igaleühele meile anti vist neli villast tekki. Pea kolmkümmend kaheksa kraadi oli väljas kuumust.

Mis ma selle nelja tekiga teen?

Esimene öö. Jumal tänatud, et ma teisepoolega koos magasin! Meil oli kaheksa tekki siis. Ööse läks nii külmaks. Me oleme harjunud rohelse Euroopaga või Saksamaaga. Vähemalt suvel oli roheline (Thirlmere, naine 15).

Isikujutud peegeldavad ka vastuvõtva kogukonna kimbatusi ja eelarvamusi, millega saabujaid vastu võeti. Vaatamata riiklikule migratsiooniplaanile ja lubadustele on ilmne, et uue olukorraga tuli kohaneda ka kohalikel inimestel,

kellel tuli ümber hinnata oma rollid, väärtused ja eeldused, mis polnud sugugi kerge. Mõlemat poolt tabas rida üllatusi seoses kultuurierinevustega. Eestlased olid sotsialiseerinud Eesti ja pagulasteekonnal muude Euroopa kultuuridega, kuid Austraalia sotsiaalkultuuriline miljöo erines eelnevatest kogemustest. Probleeme tekitasid primitiivsemad olud ja kultuurikeskkond, isiklikke vajadusi tuli sobitada asukohamaaga. “Kultuuridevaheline adaptatsioon on dünaamiline protsess, kus uude, tundmatusse või muutunud kultuurilisse keskkonda sattunud isikud peavad looma (või taaslooma) ja säilitama suhteliselt stabiilsed, vastastikuselt toimivad suhted nende keskkondadega” (Kim 2001: 31). Senine Euroopa-kogemus asendus keeruka rahvusliku koosseisuga ühiskonnaga, kus aktsepteerimine tuli välja teenida, enamikul seisis ees kohanemine sotsiaalselt madalamas positsioonis.

Sääl oli üks Austraalia must [= pärismaalane]. Muidu väga kena inimene, aga ta oli meie, uustulnukate, pääle väga-väga kade. Tema oli esimene, kes ütles, et pangu kõik need emigrandid, pangu nad laeva ja – tagasi.

Aga mina võtsin ta siis kinni. Oli lõunatund. Ma ütlesin: “Lisa, kas sa seda tead, kuidas austraallased sinuga ümber käivad, kuna sina oled must? Kas meie oleme vahet teinud?” – “Ei ole.”

Ja pärast läks tükk aega mööda ja ta tuli mu juurde ja ütles, et anna andeks, et ma niiviisi ütlesin teie kohta.

Ja mul oli siis see kooli inglise keel. Aga ära ma pusisin (Sydney, naine 3).

Tuttavate märkide ja sümbolite kaotamisest seoses igapäevase suhtlemisviisi muutumisega ning raskusi lihtsa kõnepruugi ja tahumatute kommetega olen varem käsitlenud (sinatamine, eesnimega vähetuttavate inimeste poole pöördumine jm), samuti juhtumeid, kus eksitakse kohalike rutiinse tööjaotuse või töökultuuri, samuti soorollide käitumismustrite vastu (Kõiva 2007). Kohalikud käitslesid neid juhtumeid kirjutamata töökoodeksi rikkumisena või koguni oma töökohale pretendeerimisena.

Paratamatult erines alguses ja ärritas kaastöötajaid saabunute vajadus raha säästa või ületundidega töötada.

Jaa, sellepärast oli ka, et austraallased olid teistmoodi. Nemad olid harjund, et kõik, mis nemad teenivad, kõik nemad söövad ära. Kui neil jääb siis natukene järgi, siis nad ostavad omale maja või... – Hobust [---].

Ja siis nad olid muidugi natukene kadedad meie peale, et me nii palju jõudsime (Thirlmere, naine 16).

Vaatamata töölubadega saabunute, naiste ja noorukite diskrimineerivale taustamisele, probleemidele kohalike kaastöötajatega jne töötati innukalt raha

säästmiseks. Enamik püüdis teha ületunde paremate elutingimuste nimel. Kogu kohanemisprotsessi saatis just sellel põlvkonnal veel mure mahajäänud kodu ja sugulaste pärast. Diasporaa kogukondade toetus Eestile, sugulastele ja riigi iseseisvumisele oli mitmetasandiline ning on laiemalt teadaolev fakt. Seoses kohanemisega Austraalias on põhjust meenutada veel näiteks kodustele toetuse saatmist Teise maailmasõja järel, mis vajab kahtlemata põhjalikumat uurimistööd. Kodumaalt lahkumise ajal oli sisuliselt igast suguvõsast lähedasi deporteeritud Venemaa vangilaagritesse. Eestis viidi sõja järel läbi uus küüditamine ja talude dekonstrueerimine, muutus majandamisviis, millega kodumaale jäänud (lisaks sõjakahjudele) sattusid äärmisse majanduskitsikusse, linnades isegi näljaohtu. Sel põhjusel saadeti oma elu ülesehitamise ajal ja hiljemgi kodustele toetust. See on tänaseni üks rahvusvahelise migratsiooni märkimisväärne ühisjoon (vrd Cohen 2011).

Kohanemislood ja keeleprobleemid

Keel on ümberasumisel üks keerukamaid probleeme. Etnilistele rühmadele on sellel märgiline väärtus (Dick 2011) ja seoses keelekasutusega tuleb ümberasujatel langetada mitmeid otsuseid. Üks keerukamaid otsuseid on seotud oma keele säilitamisega võõras keskkonnas. Seda arvestades asjaoluga, et tänaseni on ingliskeelsetesse riikidesse liikumisel keeleoskuse tase määrava tähtsusega võrdväärse kohtlemise pälvimiseks ja edu saavutamiseks. Kehvem inglise keele tase on oluline takistus parema väljajaate saavutamisel (nt Dick 2011; Maadad & Melkourian 2010; Medvedeva 2010 jt). Kuna eesti keel erineb inglise keelest leksikaalselt ja grammatiliselt, polnud perfektse keeletaseme saavutamine lihtne. Enamik intervjueerituid oli kooliteed alustanud Eestis või mõnes välisriigis, osa alustas Austraalias (lähemalt eesti keelest Austraalias ja eesti keele õppest vt Salasoo 2010; Kõiva 2010). Suuremal osal Euroopas kooliga alustanutel oli inglise keel teine keel, omandatud võõrkeelena teatud klassist alates. Kaheldamatult on laste ja noorte võime omandada uusi keeli suurem kui täiskasvanutel, samuti oli toeks koolisüsteem. Austraalias takistas vanaaegset inimesi ametliku keeleõppe puudumine, aga ka kultuurilismajanduslikud nõudmised, sh igapäevaste sissetulekute hankimise poolt piiratud ajakasutus. Enamiku keeleoskus võimaldas saada oma töökeskkonnas hakkama, kuid sügavama inglise keele oskusega ei saanud endale lubada ümberõpet, kõrgkooli ega võimetele vastavat rakendust.

Muidugi pole keelekäitumine ajas muutumatu nähtus, vaid sõltub näiteks ametlikust riiklikult määratletud vähemuskeelte staatusest ja toetusest alternatiivsele keeleõppele. Väikese rahvusrühma esindajad said väljaspool

perekonda ja oma kogukonda esialgu kasutada emakeelt üksnes omarajatud täienduskoolis, noortelaagrites ja seltsitegevuses, teisisõnu oli õpe tihti omalgatuslik ja mitteformaalne.

Rännuaastate jooksul kogeti erinevaid keelepoliitilisi otsuseid. Näiteks sõja ajal Saksamaale vabatahtlikult tööle suundunud oli esmakohustus täiendada saksa keelt, pagulastelt eeldati saksa keele oskust, samas inglise keele või nt rootsi keele kursused aktualiseerusid sealsetes riikides kümneid aastaid hiljem, esialgu arvestati, et keel omandatakse ise. Saksamaal abitöölisena teeninu meenutab:

Kõigepealt pandi meid perekondadesse keelt õppima, kuigi mul oli tugev saksa keel, aga et seda paremini välja rääkida, see oli iseenesestmõistetav, et pandi algul perekonda. Ja kolme kuu pärast siis paigutati sinna, kuhu sa ise enam-vähem tahtsid minna (Melbourne, naine 5).

Omatahtsi õpiti juba rännuplaane seades eeldatavas sihtriigis vajalikke keeli, sõltuvalt tulevikuplaanidest kas inglise, hispaania või muid keeli. Meenutuslikult oli Austraalias keeleõpe minimaalne isegi migrantide lastele, enamasti tuli neil koolipäevade jooksul ise või kaaslaste abiga arendada keeletaset, mitmel korral ilmneb tendentslik suhtumine tüdrukutesse, kellele paljusid aineid ei tahetud õpetada.

Me Rootsisis hakkasime juba õppima viiendas klassis ingliskeelt. Kaks ja pool aastat ma olin ingliskeelt õppind ja ma sain ikka lugedes juba aru. Nii et sellepärast ei olnud mitte niiviisi, et mulle anti [Austraalia koolis] raamat kätte ja ma ei tea mitte midagi. Sain ingliskeele võrdlemisi kergelt. No lastel on see asi kerge nagunii. Nii et sain ta võrdlemisi kergelt kätte, mõni nädal läks aega, siis juba võtsin koolitööst osa, ja ladina keel, prantsuskeel – need olid kõik uued igaleühele nagunii, nii et siis ei olnud sellega suurt probleemi.

Aga siin oli niiviisi, et kui me õppisime keemiat, füüsikat, meil oli niisugune õpetaja, kes ütles, et naistel ei ole seda tarvis, nii et tüdrukud ta pani ühte klassinurka ja täiesti ignoreeris meid (Sydney, naine 6).

Enamasti kirjeldataksegi lapsepõlves Austraalias inglise keele õppimist kui suhteliselt kergesti kulgenud protsessi – keel omandati kiiresti. Vanemad saabuvad märgivad, et ka kahe-aastase tööloaga oli lootust saada veidi paremasse ametisse hea keeleoskusega, mis motiveeris väljaspool kodu harjutama ja inglise keeles rääkima. Motiveeritusest räägivad ka õppetulemused ja neid puudutavad hinnangud.

Mu esimene sõber koolis oli üks šotlane, kes ei rääkind ka sõnagi ingliskeelt. (Naer.) Mina veel rääkisin natukene, aga tema peaaegu üldse mitte.

Nii et päris huvitav, aga me saime omavahel läbi ja me olime mõlemad teismelised siis juba, kui me keskkooli läksime. Ma tulin siia kaheteist-aastaselt (Sydney, naine 6).

Austraalias olen ma oma hariduse saanud ja väga huvitav oli, et sel ajal, kui mina algkoolis käisin, oli viiskümmend protsenti õpilasi kõik välismaalased. Väga kiiresti esimesed kohad õppijate seas said välismaalased enda kätte, aga spordiauhinnad kõik jäid austraallastele (Sydney, naine 2).

Kes läksid Canberrasse, said kohe ametiasutustesse, küll masinakirjutajad, küll sekretärid, kellel väga hea ingliskeel oli. Igalühel võeti tema mõõdu järgi (Thirlmere, naine 4).

Austraalias toetas eestluse säilimist mitmekülgne vaba aja tegevus, oma trükisõna ja muu meedia ning täienduskoolid. Kui trükisõna ilmus oma kulu ja kirjadega või eesti kogukonna rahastusel, siis haridust ja meediat arendati võimalusel ka riigi toetusega. Näiteks vähemusrahvuste raadiosaated algasid 1973. aastal, ja eestlased löid kaasa kohe esimestel aastatel, avades oma saated. Rahvuskeelseid raadiosaateid antakse eetrisse 95 keeles umbkaudu 125 saatejaamas. Dick viitab, et tavaliselt on sellised meediaformaadid siiski domineeriva rahvusega sulandumise osa. Arvan, et eestikeelsed raadiosaated seda siiski polnud, sest emakeeles vahendati globaalseid ja eestluse uudiseid, kohalike uudiste vahendamine polnud aktuaalne, sest eestlaste inglise keel oli nii hea, et puudus vajadus dubleerida kohalikke uudiseid ja seadusi, erinevalt nt sudaanlastest jpt rahvustest (vt Vuuren & Hebbani 2010). Näiteks erinevaid trükiseid, perioodikat ja pisiväljaandeid kirjastasid eestlased arvukalt alates 20. sajandi algusest, ja see traditsioon jätkus läbi erinevate põlvkondade tänaseni, mis loob otsustava erinevuse 1990. aastate Somaali ja Serbia põgenikega, kelle toimetulekut piirab inglise keele vähene oskus, samas emakeelset kirjasõna Austraalias pole.

Teise maailmasõja pagulaste saabumisel kasvas eesti kogukonna noorliikmete arv ning lastele ja noortele suunatud ettevõtmiste osakaal. Üks järjepidevamaid oli eestikeelne kooliharidus, mille juures arendati erinevat õpetusmetoodikat. Kogukonna emakeelseid üritusi oli sedavõrd tihedalt, et see täitis suhtlemisvajadused ning aitas omandada heatasemelise keele ka väikese lapsena ingliskeelsesesse keskkonda sattunudel. Keele omandamise strateegiad sõltusid isiklikust keeleandekusest, enda ja perekonna kogemustest, kogukonna hoiakutest ja kognitiivsetest hinnangutest olukorrale.

Nii et minu lapsepõlv oli nii, et esmaspäevast reedeni ma olin koolis. Kodus rääkisin ainult eesti keelt, kodus natuke ingliskeelt. Nädalalõpped olid puht eestipärased. Iga nädalalõpp, kui seal oli eesti kool ja gaidid ja skaudid ja rahvatants ja võimlemine ja täienduskool ja kõik muud niisugused asjad, ja see enam-vähem kestis edasi kuni ma Adelaide'ist ära tulin, kuni ma kaheksateistaastaseks sain. [---] Me käisime koos eesti koolis rongiga. Me hakkasime linnast kõige kaugemalt pääle, nii et iga rongi jaamast hüppas keegi eesti laps jälle pääle. Nii et Adelaide'is oli algkool eesti kiriku saalides (Sydney, naine 1).

Paratamatult osa pagulastest ei osalenud avalikel üritustel ega ühinenud kogukonnaga, vaid eelistas kiiremini sulanduda austraallastega või jääda eestluse passiivseks vaatlejaks, hoides privaatset sidet oma sugulastega kodumaal. Võõrkeelses kogukonnas on ka piisava omakeelse esindatuse puhul raske rääkida avalikult teistele arusaamatus keeles, seda tõlgendatakse negatiivse ja ebaviisaka käitumisena. Suhtumine võõra keele rääkimisse oli laiemalt umbusaldust äratav just lihttööliste puhul, kuid ka haritud inimeste poolt kogeti teadmatust ja soovimatust kuulata võõrast keelt, süveneda kaaslaste tausta ja ajalukku. Jutustused edastavadki kunagisi kogemusi kategoriseerimisest ja stereotüüpidest, millega eestlasi vastu võeti ja mis olid omandatud üksteiselt, meediast ning poliitikast. Annekteerimise tõttu mõjusid solvanguna oletused, et eesti keel on vene keelele lähedane, uskumatuseavaldused, et väikeses keeles oli võimalik (ülikooli)haridust saada, samuti üldisemad uudistamised, miks Euroopas on palju väikeriike ja erinevaid keeli.

Gerd Baumann viitab, et tihti on tavaks kirjutada ette, kuidas võõras rahvusrühm peab käituma või mõtlema, eitades kultuuri kui muutuvat ja arenevat protsessi, milles praktikad ja väärtused uuenevad nii alt üles kui ülalt alla (Baumann 1996: 83 jj). Lugusid eelarvamustega teise rahvusesse suhtumise teemal on arvukalt. Tagasivaates pikale elukäigule Austraalias tõdeti, et eestlaste olukord ei olnud halb võrreldes rahvusrühmadega, kes olid poliitilistel või rassilistel põhjustel põlu all. Suheldi ju sakslastega, keda mõlema maailmasõja järel taga kiusati ega soovitud tööle võtta ja kes avalikult ei julgenud saksa keeles rääkida, mille tõttu noorem põlvkond hoidus emakeele kasutamisest. Samas tõsteti esile kahte aspekti – oli rahvusi, kes oma keelest ja kultuurist hoidsid kinni, nagu kreeklased ja maltalased, samuti kultuure, mis kergesti loobusid kultuurilistest eripäradest ja keelest.

Narratiiviahela keeleteemalised osad sisaldavad näiteks lihtsameelsetest väljenditest või mõtteviisist kujunenud humoorikaid kogukonnas laiemalt tuntud lugusid.

Üks väikene näide, üks ole, kuidas austraallased suhtusid jälle uusaustraallastele. Meil oli see maja. Härri Kull veel ehtas, oli uues rajoonis ja seal oli võrdlemisi palju austraallasi, aga paar maja kaugemal olid lätlased. Jaa siis see austraalia proua ütles: "Mõttele, et nad mitte ainult iseenda vahel ei räägi läti keelt, aga isegi koeraga räägivad läti keelt!" [Naer.] Ja tema tõesti oli nii imestanud, kuidas see koer nii tark on, et ta läti keelest aru saab. [Naer.] Aga ma usun, et sellel proual oli endal natukene midagi puudu (Sydney, naine 4).

Väikese rahvusrühma puhul, kes valdavalt saab kasutada emakeelt kodus või ühisruumides ja -üritustel, kerkib paratamatult keeletaseme küsimus. Austraallaste head eesti keelt seletab osalt meedia, lugemisringid, laulukoorid ja mitmekesine isetegevus, samuti aktiivne suhtlemine kodumaaga. Samas on ilmne, et noortena saabunute lapsed ja lapselapsed ehk teine ja kolmas põlvkond oskab eesti keelt halvemini, mis märgib sulandumist Austraalia konteksti. Murdepunktiks on peetud 1950. aastate lõpus ja 1960. aastatel alanud segaabielusid austraallastega, millele perekonnad reageerisid alguses valuliselt. Kuna keelel on indeksikaalne väärtus nii rahvusriikides kui ka diasporaa kogukondades, siis on mikrotasandi suhtlemine väga oluline, võõrasse keele- ja kultuuriruumi sisenemist peeti ohtlikuks ning rühmasisene reeglistik keele- ja elukaaslase valikul oli esialgu survestav.

Esimene, kes austraallasega abiellus oli Konstantin Johani poeg, ja Konstantin Johani ja tema abikaasa ütlesid oma pojast sellepärast peaaegu lahti, et tema abikaasa oli austraallanna. Nad ei vahetanud kirju, ei rääkinud, ja tänu Maia Johanile, nende tütrele, lõppude lõpuks taastus jälle perekondlik side. Mitte sellepärast, et Johanid oleksid tahtnud oma lapsest lahti ütelda, vaid eestlaste ühiskonna poolt surve oli selline, et missugune häbi, su poeg abiellus austraalia naisega! (Sydney, naine 3).

Valikuid ei tehta diasporaa kogukonnas siiski üknes oma ja võõra keele vahel, vaid sagedasti, eriti ahelrännu puhul, kerkib küsimus, kas kasutada kodus normkeelt või murdekeelt, mida saarlased, võrukesed, setud jt olid harjunud kodumaal kasutama. Ka selles osas oli lahendusvariante palju: normkeele kasutajate suure arvu korral nihkus murdekeel omavaheliseks sama kandi inimeste salakeeleks. Austraalia üks ahelmigratsiooni paiku on Thirlmere küla, kuhu sajandi algupoole koliti kanafarme pidama, mistõttu võru ja lõunatartumaa murdeid sai kasutada laiemalt. Hiljem on Thirlmeres korraldatud nn murdekeeles rääkimise päevi, igapäevakõnesse põimitakse ilmestamiseks tänaseni murdekeelseid lauseid ja väljendeid. Murdekeel annab huumori kasutamiseks rohkesti võimalusi, luues koomilisi efekte ja aasimisvõimalusi, aga arendab ka kaasvestlejaid väljastpoolt murdeala.

Alati on keerukas otsustada laste kodust keelt: inglise keeles rääkimine hõlbustab laste hakkamasaamist koolis ja oma eakaaslaste hulgas, samas on oluline jätkata emakeele oskust. Mitmed vanemad loobusid kodus inglise keeles rääkimisest, et mitte anda edasi oma aktsenti. See kõik on siiski mündi üks pool.

Eesti keele omandamise olulise takistusena nimetati teismelisea trotsi, mille tõttu õpingud või keele rääkimine katkestati. Kahtlemata valitakse murdeas identiteet, mis võib elu jooksul muutuda. Üheks teismelisea negatiivsuse ületamise viisiks peetakse tänaseni järjepidevat noortega eesti keeles rääkimist ja omavanuste laagreid. Bilingvaalsete segaperekondade puhul nõuab keelekasutus lapsevanemate, eriti teiskeelse lapsevanema tolerantsi ja luba, samuti tema tahet omandada mingil tasemel eesti keel. Mängides või lihtsalt järjekindlalt lapsega eesti keeles suhtlemist hinnatakse õppeviisiks, mis toimib märkamatuks.

Kas peaks keelt üldse õpetama? Mul tütre tütar hakkab neljaseks saama ja kui ma temaga kogu aeg ainult eesti keeles räägin, siis saab kõigest aru. Aga kui ta Eestis oli, ta räägib ingliskeeles. A kui ta sattus eesti laste seltskonda, kui tal omavahel läks juba midagi, noh, oli vahepeal ära unustand, ja korraga hakkas eesti keeles rääkima! Ehkki muidu kodus isa eesti keelt ei oska. Kodune keel on, kui isa on kohal, on inglise keel, aga muidu ema räägib kogu aeg ainult eesti keelt; ja jõngerman hakkab ka nüüd aastaseks saama ja saab ka eesti keelest aru jälle. Ja üldse pole vaja õpetada midagi. Lihtsalt kogu aeg räägid ta'ga eesti keeles ja ongi kõik. Milleks vaja kogu aeg õpetada? See tekitab trotsi (Sydney, naine 8).

Paljudele loobujatele kujuneski Eesti külastamine ja eesti keeles suhtlemine uuesti alustamise motivaatoriks. Nii võib sedastada, et sellest alates, kui lisaks kirjadele ja telefonile on võimalik suhelda e-maili, videokõnede, YouTube'i jm sotsiaalmeedia kaudu, eriti aga seoses võimalusega reaalselt külastada vanemate algkodu, on kasvanud huvi keeleõppe vastu.

Mitmed Austraalia piirkonnad on unikaalsed, sest seal on teise keelena säilinud rahvusrühmade emakeel ja traditsioonilised teadmised. Eestlastel on selliseks territooriumiks ainsana oma kätega üles ehitatud Thirlmere küla. Üldhinnangud eesti keele kasutamisele osutavad tüüpilisele kolmanda põlvkonna eemaldumisele kunagisest emakeelest ja kultuurist, millele reageeritakse erinevalt. Nenditakse, et kui saabudes pandi "vanaeestlastele" pahaks, et nad ei õpetanud oma lastele piisavalt eesti keelt, siis nüüdseks ollakse samas seisus, kusjuures nendegi keeleõppe edukus ei sõltu vanemate panusest, vaid noorte tahtest, valikutest ja motivatsioonist.

Tavatu toit ja kombed

Toitukultuur, nüansid sugudevahelises ja eakohases käitumises ning keelepruugis võivad tõkestada rahvusrühmade omavahelise suhtlemise. Need valdkonnad on kahtlemata koormatud eelarvamustega võõraste suhtes, kelle kombeid ei tunta, aga kelle kui võõraste kohta ollakse samas valmis uskuma kõige võimatuid omadusi. Toidukultuur on sensitiivne teema, milles paljastuvad kategoriseeringud ja eelarvamused teiste toidukultuuri suhtes. Lähtealuseks on käibetõed, mis lubavad oletada, et teised rahvused söövad tabutoite või võikaid roogi. Eestlaste puhul on välistatud hobuse-, konna- või koeraliha söömine jm. Samas loetleb Jan Harold Brunvand (2001: 128 jj) ida-eurooplaste ja aasia päritolu inimeste kohta Ameerikas levinud uskumuste seas, et neid peetakse lemmikloomade, sh kasside ja koerte lihast toitujateks. Teine artikkel meenutab kuulujuttude lainet USAs, kuhu Vietnami sõja järel saabus arvukalt vietnamlasi. Konkreetset Vietnami perekonda süüdistati koerte söömisel. Kuulujutud tekkisid reaktsioonina vietnamlaste sisserändele ja ilmselgelt verbaliseerisid kartused, et immigrandidel on väärkombed (Gale 2003).

Austraaliaga esmakohanemise hulka kuulus toidufolkloor, mis omakorda hakkas suurte sisserändavate erikultuuriliste rahvusrühmadega koos muutama. Alguses oli siiski tegemist mitmete eelarvamustega, kusjuures immigrandid uskusid *visse versa*, et uue asukohamaa elanikel on veidrad tavad ja hullud söömiskombed. Sama kahtlus tabab aga ka korduvalt neid endid. Näiteks meenutatakse, kuidas sisserännanute naabrid ei olnud nõus külla tulema, kahtlustades, et eestlased söövad koera- ja kassiliha. Kehva keeleoskuse tõttu järeldasid uued naabrid, et poest ostetud kassi- ja koerapildiga pakid sisaldavadki vastavat liha ega nõustunud astuma üle läve.

Kui Rootsi emigreerunud meenutavad, kuidas kohalikud põgenesid eestlaste hapukapsa keetmise haisu, hapukurkide ja hapupiima eest, siis Austraalia lood kirjeldavad, kuidas algusaegadel võõristati tundmatuid salateid ja linnatoite, aga ka eestlastele sümbolse tähendusega musta leiba, soolaheeringat jm.

Nad ei söö heeringat, musta leiba, mitte midagi.... (Thirlmere, naine 2).

Hapnenud piim. Mida tähendab hapnenud piim? Neile meeldisid väga ricotta koogid. Aga me ei tohtinud kunagi rääkida, millest neid tehakse (Thirlmere, naine 5).

See on tõsi. Me ei tohtinud [ütelda] (Thirlmere, naine 2).

Ja neile meeldis väga rosolje, aga kui kuulsid, et seal on heeringas hulgas, siis oksendasid kolm päeva järjest (Thirlmere, naine 5).

Lugudest kajastub püüd ennast saabumise järel igati esitleda ja leida tuttavaid austraallaste hulgast. Paljud leidsid endale eri rahvustest häid sõpru ja kolleege, kes aitasid rahvuslike ürituste ettevalmistamisel ja igapäevaste tööde juures. John Berry on osutanud, et uuel asukohamaal on võimatult keerukas integreeruda ühiskonda kui vastuvõtjad seda ei taha, vaid on otsustanud tulijad endast eraldada. Tundub, et sellist olukorda püüti intuiitiivselt igati vältida. Näiteks püüdsid eestlased ennast kohalikele tutvustada, mis vähemalt paaril korral lõppes ootamatu apsuga:

Oh seda Austraaliat! Aga siis ma pean rääkima seda, kuidas Bathursti laagris tehti. Põgenike tutvustamiseks korraldati üks kultuurne õhtu. Ümbruskonna rahvas tuli meid siis vaatama, nagu imeloomi. Kes meie nüüd seal niisugused oleme – baltlased? Kellelgi polnd aimugi sel ajal, austraallasel, ma mõtlen. Ja siis need balti naised, need siis igaiüks oma kõige parema äratundmise järgi küpsetavad nii hoolega küll pirukaid, küll koogikesi. Aga meie üle naerdi, sellepärast, et seda oli vaja teistele tutvustada, pidi midagi vastuvõtvat küpsetama ja keetma.

Aga see oli suur barakk, köögibarakk, ja seal olid lae all talad. Possu- mid jooksid neid talasid mööda ja nähtavasti nemad arvasid, et meie ei pane õigeid asju sisse! Ja lisasid! (Naer.) (Sydney, naine 6).

Kuna tajuti kultuuri- ja keskkonnaerinevusi, siis usuti kehtivat erinevaid norme igas valdkonnas. Seega tüüpiliselt kategoriseerimisele ja stereotüpiseerimisele eeldati oma siserühmalt positiivset ja teiselt ehk välisrühmalt negatiivselt tähistatud käitumist. Laiemalt levinud jutumotiivid esitlevad algusaegade eksitusi, mis tulenesid tavatust loodusest ja eelarvamustest kohalike elanike suhtes:

Kuidas me alguses väga ära ehmatanud olime ja kuidas mõtlesime, et mõtle, kuidas austraallased oma lastega ümber käivad – viskavad õhtuks, kui nii hirmus külm on, välja. Jah. Ja mis see siis oli? Auuu... auuu... auuu...

Lind karjub niiviisi, aga me mõtlesime, et lapsed. Sest me olime esimene transport sinna Bathursti ja meil ei olnud aimu ka, kes see niimoodi karjub. Ja mõtlesime, et lapsed. Sest teevad imelikku häält. See naerulind on ju üks...

Jah, seal Bathursti laagris olid jah sääraised linnud, kes tegid täiesti lapsehäält. Ja meie kuulame, et taevas, et kus need lapsed nõnda karjuvad (Thirlmere, naine 4).

Me mõtlesime, et mis vanemad need on, kes oma lapsed selle külmaga välja ajavad (Thirlmere, naine 5).

2001. aastal oli kogukonnale tüüpiline elav arutlemine poliitika ja ühiskonnas toimuvate muutuste ümber. Arutleti humoristlikult ja tõsimeelselt päevapoliitika üle ja võrreldi pika elu jooksul kogetud muutusi, leiti iseloomulikke tendentse. Ühiselt mõndi, et Austraalia on Teisest maailmasõjast alates palju muutunud. Kui omal ajal oli kaabu ja kerge mantliga saabuvad härrad sobimatu lisand lihttööliste armeele, siis nüüdne liberaliseerunud ühiskond sarnaneb Euroopale, ent on rahulikum. Muutunud on riigi suhtumine kunagi saabunutesse, keda peetakse nüüdisriigi rajajateks, aga muutunud on ka elatustase ja kombed. Siiski puhkes Thirlmere kohvikus kirglik mitmehäälne ja -arvamuseline vaidlus valitsuse otsuse üle vabandada aborigeenide ees neilt laste äravõtmise ja vägivaldse valgete ühiskonda kulturiseerimise eest (riigi ametlik vabandus esitati alles aastal 2008). Üksmeelne eestlaskond jagunes selles küsimuses poolteks, mis lähtusid erinevatest emotsioonidest ja käitumistaktikatest (vrd Parkinson & Fischer & Manstead 2005: 13 jj, 101 jj). Kahtlemata puudub selles küsimuses ühtne rühmaemotsioon, sest suhtumine põlisrahvastesse varieerub laial skaalal sümpaatiast mõistmatuse ja pahameeleni, otsustusalus pole ühine. Osa vaidlejaist samastas end valgete austraallastega ja leidia, et kõik valged peavad koos vabandama tehtud ülekohtu eest, mitmed olid isegi juba eraviisiliselt vabandanud aborigeenide ees. Osa vestluskonnast leidis, et nemad ei ole kuidagi seotud seaduste, põhjustatud kahju ja kurjusega, vaid alustasid samuti õigusetutena. Kiiresti kandus vaidlus üle laiemale teemale, milles tauniti anglofoobide käitumist Aafrikas ja Ameerikas, osa häáli osutas, et Austraalias polnud olukord parem või et see kopeerib suuremaid riike.

“[---] Vaata, mis nad tegid Aafrikas. Aafrikas nad... Nendel oli see lõbu, kui nad võtsid musta inimese, määrised ära tema tõrvaga, panid suled peale ja panid ta põlema. Nagu etendus, noh. [---]

– Ega siingi ei ole parem.

– Oli küll.

– Siin on ka hullusi asju tehtud.

– Aga kus siis ei ole. Mõttele, mis tegid ameeriklased neegritega. [---]

– Ameerika olukord on palju-palju-palju hullem. [---]

– Aga Austraalia on ju väike Ameerika.

– Ega praegu ei ole siingi parem, kui sa linna peal... (Thirlmere, naiskohvikulised).

Üldistavad kokkuvõtted sõnastavad, et eestlased on Austraalias saanud tunnuks heade käsitööoskuste ja köögiga, kuid elu on Teise maailmasõja järgsete aegadega kõikjal maailmas muutunud ebaturvalisemaks, ka kodumaal:

Austraalia on palju muutunud selle ajaga. Väga palju. Me tulime siia, meil on siin kõik nii julge olemine. Ei olnud midagi hirmu välja minna ja õhtuti väljas käia ja oli võimalik öösiti väljas käia. Ma Sydneys käisin väga palju, seal Eesti majas ühel kui teisel funktsioonil ja. Aga nüüd on nii, et muidugi praegu tervis ei luba ja kõik on kaugel, ja ei julgegi üldse enam palju üksinda minna. Aeg muutub nii, nagu igal pool. Ma saan Eestist kirju. Eestis sama asi (Thirlmere, mees 6).

Kokkuvõte

Esitatud lugudes põimub põhijutustusega (nõrgemalt) seotud jutte igapäevasest kommunikatsioonist ja erinevatest juhtumistest Austraalias adapteerumise käigus. Räägitud jutte kommenteeritakse, mõned teemad põhjustavad väiteid ja vastuväiteid, arutelusid ning tekkinud assotsiatsioonid juhatavad vestmist edasistele radadele. Sellises ahelas on informatiivsed hinnangud, uskumused, seisukohad, üldistused ja mõtisklused, mis loovad narratiividele raamistuse, edastavad väärtusi ja aitavad räägitut mõista. Austraalia eestlaste narratiiviahelatest leiab rahvusvaheliselt tuntud jutte, nende elemente ja motiive. Omaette küsimus on seejuures, kas stereotüüpseid folkloorseid osi tajutakse tõsiloona või fiktsionaalse folkloorina, mis vajab edasist uurimist.

Adapteerumine on pikem protsess, millel nagu identiteedilgi on palju aspekte ja mõjutajaid. Intervjueeritud adapteerusid edukalt nii Austraalia kui eesti kogukondadega, omandasid hariduse, elukutse ja osalesid aktiivselt mõlema kogukonna ülesehitamistöös. Veelgi enam, nad on pikki aastakümneid esindanud Austraalia avalikkuses eestlust ja eesti kultuuri. Nende tegevus arendas edasi varemloodut ja nad ise toetasid nooremaid liikmeid.

William Schneider on juhtinud tähelepanu suulise traditsiooni (folkloori) ja suulise ajaloo erinevusele, rõhutades lugude tähtsust, mida rühma liikmed teavad, hindavad olulisteks ja mida nad tegelikult jutustavad teistele edasi (Schneider 2008: 161). Ümberasumine, esmane kohanemine ja elu alustamine on kohanemislugude ühine etapp. Paljud olid tegusad lastekasvatamise ja tööalase karjääri perioodil assimileerunud rohkem austraalia keskkonnaga ja eestlusele jäi vähem aega, kuid selle juurde on pöördutud tagasi. Intuitiivselt valiti kohanemiseks õiged suhtlemistaktikad (vrd Black & Mendenhall & Oddou 1991).

Eestluse aktiveerijateks on olnud ülemaailmsed ESTOid ja kokkupuuted teiste maade eesti kogukondadega, aga ka kodumaa ja selle kultuuriga. Eesti iseseisvumine lõi uuelaadse olukorra, mis pani oma tegevust ümber mõtestama.

See on etapp, mille tunnused alles vajavad lähemat vaatlemist ning mis uuel pagulaste ja rändurite ajajärgul on tähtis kogemus. Austraalia eestlaskonda on koondanud ja mõjutanud ka valitsuse ametlik pagulaste kultuuripanustav poliitika. Võib sedastada, et kohanemise käigus on toimunud Y. Y. Kimi eeldatud kasvamine, kuid ka erinevad globaalsetest ja lokaalsetest sündmustest ajendatud tõusud ja mõõnad.

Eestlaste adapteerumisjutud kajastavad jutuvormis stereotüüpe ja eelarvamusi, mittemateriaalseid suhteid, mida toovad mälust esile emotsioonid ja mentaalsed väärtused. Lugudes on oma sentiment, neid kontekstualiseerib ümberasumise ajalugu, nn rühma ühine ajalugu. Jagatud emotsionaalsed sidemed, sotsiaalsete võrgustike kvaliteet ja taust on elukäigu tähtis osa (Sonn 2002), ühtlasi on see allikas narratiiviahelatele elatud elust.

Enamasti meenutatakse minevikuseikasid soojalt. Kasvatuse, käitumise ja erineva sotsiaalse taustaga inimestega kohtumised, kokkupuuted nende normide ja normirikkumistega ajavad jutustajad meenutamise ajal naerma või panevad muigama.

Kahtlemata on eestlaste narratiiviahelad võrreldavad muude samal ajal ümberasunutega ja näiteks itaalia kogukonna puhul tundub, et mõlema rahvusrühma käitumises ja kohanemises oligi palju sarnasusi, sh arenemistee Itaalia Maja ja muuseumi loomiseni, mis ühendavad kohalikke itaallasi omavahel (Jordan & Krivokapic-Skoko & Collins 2009), kuid needki probleemid tahavad lähemat võrdlevat vaatlemist. Nagu vajavad täpsemat uurimist toidu- ja pühadekultuur, isetegevus jm seigad, mis peegeldavad kohanemise keerukaid aspekte.

Voldemar Siska üldistab oma kirjutises olukorra Lõuna-Austraalias järgmiselt:

Austraalia immigratsioonipoliitika eesmärgiks arusaadavalt ei olnud soodustada eralduvate etniliste gruppide kujunemist ja kindlustumist – multikulturalism, millega tänapäeval on mindud teise äärmusse, oli tollal tundmatu mõiste –, vaid edendada kõigi immigrantide võimalikult kiiret assimilatsiooni, täielikku ühtesulamist austraalia ühiskonnaga. Kummatigi ei saa jätta märkimata toetust, mida Adelaide’is organiseeruvale eesti rahvusgrupile osutasid mõned austraalia organisatsioonid juba sellega, et nad võimaldasid eestlaste kokkutulekuks kasutada ruume tasuta või minimaalse maksu eest (Siska 1988: 18).

Kuigi inimesed on lahutamatult seotud looduse ja inimloodud keskkonnaga, mis on põimitud nende lugudesse, täidavad emotsioonid, elamused, sündmused, inimestevaheline suhtlemine ja selle käitumuslikud järelmid mälestusi.

Kahtlemata on Austraalia eestlusel ees uus etapp ja mul oli hea meel lõpetada artikkel eesti keele päevaks (pidin minema Kadrina keelepäevale esinema) Melbournist saabunud Glory Toomi meiliga:

Tere jalle. Raagi neile, et siin nyüd hakati suure uhhaaga eesti keelt opetama igas suuremas keskuses. On vanu ja noori oppijaid. Tiiu Salasoo on see peamees Sydneys nende organiseerimisel.

Vanasti olid lastele koolid, kus opetati laupaeviti eesti keelt, ajalugu ja maateadust. Olid kas gaidid ja skaudid, aga need "surid" välja.

Motto on, et eesti keel aitab eestlust ja ta kultuuri alles hoida. Tervitusi, Glory.

Kommentaariid

¹ Artikkel on edasiarendus 12. ja 13. oktoobril 2010 Tallinna Ülikooli konverentsil "Vabatahtlik ja sunniviisiline ränne eesti migratsiooniloos" peetud ettekandest. Artikli valmimist toetas sihtfinantseeritav teema "Folkloori narratiivsed aspektid. Võim, isiksus ja globaliseerumine"(SF0030181s08).

Kirjandus

Baumann, Gerd 1996. *Contesting Culture: Discourses of Identity in Multi-Ethnic London*. Cambridge: Cambridge University Press.

Berry, John. W. 1997. Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review* 46, lk 5–34.

Black, Stewart J. & Mendenhall, Mark & Oddou, Gary 1991. Toward a Comprehensive Model of International Adjustment: An Integration of Multiple Theoretical Perspectives. *The Academy of Management Review* 16: 2, lk 291–317.

Brunvand, Jan Harold 2001. *Encyclopedia of the Urban legend*. St. Barbara: ABC-Clío.

Chambers, Nathanael & Jurafsky, Dan 2008. Unsupervised learning of narrative event chains. *Proceedings of ACL-08: HLT*. Association for Computational Linguistics, lk 789–797.

Cohen, Jeffrey H. 2011. Migration, Remittances, and Household Strategies. *Annual Review of Anthropology* 40, lk 103–114.

Cohen, Sheldon & Wills, Thomas A. 1985. Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin* 98: 2, lk 310–357.

Collins, Jock 1991. *Multiculturalism in Australia: The Challenges ahead*. Working Paper 7 (September). Sydney: Sydney Institute of Technology, School of Finance and Economics (<http://www.business.uts.edu.au/finance/research/wpapers/wp7.pdf> – 12. aprill 2012).

- Collins, Jock & Henry, Frances 1993. *Racism, Ethnicity and Immigration in Canada and Australia*. Working Paper 25 (March). Sydney: Sydney Institute of Technology, School of Finance and Economics (<http://www.business.uts.edu.au/finance/research/wpapers/wp25.pdf> – 12. aprill 2012).
- Dick, Hilary Parsons 2011. Language and Migration to the United States. *Annual Review of Anthropology*. 40, lk 227–240.
- Gale 2003 = Food in Folklore. *Gale Encyclopedia of Food & Culture*. <http://www.answers.com/topic/food-in-folklore#ixzz1riuHWFJK> – 12. aprill 2012)
- Gluck, Sherna Berger 2008. Oral History and al-Nakbah. *Oral History Review* 35: 1, lk 68–80.
- Gudykunst, William B. & Kim, Young Yun 1997. *Communicating with strangers. An Approach to Intercultural Communication* (3. väljalase). New York: McGraw-Hill.
- Hugo, Graeme 2001. A century of population change in Australia. *Year Book Australia, 2001*. Australian Bureau of Statistics (<http://www.abs.gov.au/Ausstats/abs@.nsf/dc057c1016e548b4ca256c470025ff88/0b82c2f2654c3694ca2569de002139d9!OpenDocument> – 12. aprill 2012).
- Jordan, Kirrily & Krivokapic-Skoko, Branka & Collins, Jock H. 2009. The ethnic landscape of rural Australia: Non-Anglo-Celtic immigrant communities and the built environment. *Journal of Rural Studies* 25: 4, lk 376–385.
- Kim, Young Yun 2001. *Becoming Intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-cultural Adaptation*. California: Sage.
- King, Svetlana M & Welch, Neil & Owens, Larry 2010. Serbian Stories of Translocation: Factors Influencing the Refugee Journey Arising from the Balkan Conflicts of the 1990s [online]. *Journal of Pacific Rim Psychology*, 4: 1, lk 61–71.
- Kõiva, Mare 2003. Lugu suurest lumesajust. Rootsieestlaste lood nõukogude Eestist. *Mäetagused* 23, lk. 56–94 (<http://www.folklore.ee/tagused/nr23/lumetorm1.pdf> – 13. aprill 2012).
- Kõiva, Mare 2007. Austraaliaeestlased: migratsioon, kohesioon ja ruumimudelid. Kõiva, Mare (koost). *Paar sammukest* 23. Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus, lk 33–70.
- Kõiva, Mare 2008. Kahe kultuuri vahel: virtuaalne väliseesti kogukond. Labi, Kanni (toim). *Paar sammukest*. Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat 24. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 31–59.
- Kõiva, Mare 2010. Eestlased ja eesti keel Austraalias. Praakli, Kristiina & Viikberg, Jüri (toim). *Eestlased ja eesti keel välismaal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 265–283.
- Labov, William 2004. Ordinary events. Fought, Carmen (toim). *Sociolinguistic Variation: Critical Reflections*. Oxford: Oxford University Press, lk 31–43.
- Lever-Tracy, Constance & Quinlan, Michael 1988. *A Divided Working Class: Ethnic Segmentation and Industrial Conflict in Australia*. London: Routledge & Kegan-Paul.

Lindsaar, Peeter 1961. *Eestlased Austraalias ja Uus-Meremaal = Estonians in Australia and New Zealand : statistiline ja kronoloogiline ülevaade*. Sydney: Luuamees.

Maadad, Nina & Melkounian, Nouné 2010. Workplace Experiences of International Academic Staff in South Australian Universities. Hayes, Anna & Mason, Robert (toim). *Migrant Security 2010: Citizenship and social inclusion in a transnational era, Proceedings of the National Migrant Security Symposium, 15th–16th July 2010*. Toowoomba: University of Southern Queensland, lk 137–145.

Mankowski, Eric & Rappaport, Julian 1995. Stories, identity, and the psychological sense of community. Wyer, Robert S Jr (toim). *Knowledge and memory: The real story*. Advances in social cognition 8. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Mankowski, Eric & Rappaport, Julian 2000. Narrative concepts and analysis in spiritually-based communities. *Journal of Community Psychology* 28, lk 479–493.

Medvedeva, Maria 2010. Perceived discrimination and linguistic adaptation of adolescent children of immigrants. *Journal of Youth and Adolescence*, 39: 8, lk 940–952.

Parkinson, Brian & Fischer, Agneta & Manstead, Antony S. R. 2005. *Emotion in social relations: cultural, group, and interpersonal processes*. New York: Psychology Press, Taylor and Francis Group.

Salasoo, Tiiu 2010. Pagulaspõlvkonna laste eesti keele omandamine. Praakli, Kristiina & Viikberg, Jüri (toim). *Eestlased ja eesti keel välismaal*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 177–190.

Schneider, William 2008. 'Afterwords'. Schneider, William (toim). *Living with Stories: Telling, Retelling, and Remembering*. Logan: Utah State University Press, lk 161–166.

Siska, Voldemar 1988. Eesti ühiskond Lõuna-Austraalias. Aas, Õie & Siska, Voldemar (toim). *Eestlased Austraalias I*. Adelaide: Austraalia Eesti Seltside Liit, lk 18–79.

Sonn, Christopher C. 2002. Immigrant adaptation: Understanding the process through sense of community. Fisher, Adrian T. & Sonn, Christopher C. & Bishop, Brian B. (toim). *Psychological Sense of Community Research, Applications and Implications*. New York: Kluwer (http://vuir.vu.edu.au/972/1/sonnchapterPSOCbook_%282%29.pdf – 12. aprill 2012).

Tirtosudarmo, Riwanto 2000. The political dimensions of international migration: Indonesia and its neighbouring countries. Sukamdi, Abdul Haris & Brownlee, Patrick (toim). *Labour migration in Indonesia: Policies and Practice*. Yogiakarta: Population Studies Centre Gajah Mada University, lk 91–116. A Brief overview Migration studies (<http://freedownload.is/doc/a-brief-overview-of-international-migration-3172371.html> – 13. aprill 2012)

Vasta, Ellie 2003. Australia's Post-war Immigration – Institutional and Social Science Research. *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations*. 3/02. Malmö: School of International Migration and Ethnic Relations, Malmö University.

Vasta, Ellie 2005. *Theoretical Fashions in Australian Immigration Research*. Working Papers 11 (WP-05-11), Oxford: Centre on Migration, Policy and Society of University

Mare Kõiva

of Oxford (<http://www.compas.ox.ac.uk/publications/papers/Ellie%20Vasta%20WP0511.pdf> – 12. märts 2012).

Vertovec, Steven 2011. The Cultural Politics of Nation and Migration. *Annual Review of Anthropology* 40, lk 241–256.

van Vuuren, Kitty & Hebbani, Aparna 2010. Investigating the role of Australian media in making Sudanese refugees feel 'at home': A case of advocating online media support to enable refugee settlement. Hayes, Anna & Mason, Robert (toim). *Refereed proceedings of the national symposium titled Migrant Security 2010: Citizenship and social inclusion in a transnational era*. Toowoomba: University of Queensland.

Väliseestlase kalender Tähik 1946. Pilder, Edgar (koost). *Väliseestlase kalender Tähik*. New York: Üleilmne Eesti Ühing.

Välis-Eesti kalender-käsiraamat 1945. *Välis-Eesti kalender-teatmik*. Stockholm: Välis-Eesti Kirjastustoimkond.

Summary

Adaptation narratives on the example of Australian Estonians

Mare Kõiva

Key words: adaptation, Australian Estonians, language, migration

The article is concerned with the adaptation narratives of Estonians, who arrived in Australia after World War II. The adaptation stories reveal that people who arrived at different times had to adapt to all possible settings, make relevant changes in themselves, their beliefs and physical space. Presumably, adaptation depends on the migration policy of the country, presence of personal support network, personal choices, personality traits and people's learning capacity. Excerpts from longer chains of narratives have been chosen to characterise arrival and modes of adaptation into the new environment; also, language use and single controversial customs have been highlighted.